
Predstavitev psihiatričnega testamenta*

Darja Zavrišek

Razlika med sedanjo situacijo prisilne hospitalizacije in tisto, ki je veljala ne dolgo nazaj je, da je psihiater nekoč potrdil, da psihiatrični pripor pacienta oropa svobode, danes pa velja prepričanje, da služi takšen pripor za to, da zaščiti pacienta pred "pravo svobodo".

Thomas Szasz, Psihiatrični testament

Besedilo Psihiatričnega testamenta, katerega namen in uporabo objavi znani ameriški antipsihiater Thomas Szasz leta 1982, že v podnaslovu izda, da gre za "nov zakonski mehanizem, ki naj ščiti ljudi pred "psihozami" in psihiatrijo". Ta dokument naj bi omogočal, da osebe v stanju racionalne zavesti načrtujejo katero obravnavo želijo v prihodnosti, če jih bodo drugi prepoznali za nore ali bolne. Svojo idejo navezuje Szasz izvorno na dva podobna dokumenta, ki ščitita človeka v primerih smrti ali neozdravljive bolezni. To sta *Poslednja volja* in dokument o *Volji za časa življenja* (*Wille zu Lebzeiten*). Psihiatrični testament pa je tretji tip izražanja svoje volje, ki ščiti tudi gornja dokumenta pred močjo psihiatrije. Psihiatrični testament lahko podpiše vsak/vsaka, kakor je lahko vsakdo zaupna oseba, tudi če gre za psihiatrično prizadetega človeka (čeprav skupina Irren Offensive iz Berlina, ki je priredila psihiatrični testament za nemške razmere in nemško pravo svetuje, naj bo zaupna oseba zaradi obstoječe socialne klime, raje oseba, ki še ni bila psihiatrično obravnavana).

Szaszov model za psihiatrični testament je torej Volja za časa življenja, natančneje dokument o odklonitvi transfuzije krvi pri Jehovih pričah.

* Thomas Szasz: *Psihiatrični testament* (Orig.: "The psychiatric Will", *American Psychologist* 37, 1982; nemški prevod: *Das Psychiatrische Testament*, Peter Lehmann Antipsychiatrieverlag, 1987, Berlin).

Gre torej za zahtevo po tem, da se človeka, v skladu z njegovo voljo "pusti pri miru", kot je to označil ameriški sodnik Louis Brandeis, četudi mu je mogoče rešiti življenje.

Podoben temu je dokument, ki temelji na "pravici do smrti", za katerega se v ZDA zavzema *Society for the Right to Die*. Gre za primere starih ali neozdravljivo bolnih, ki ne želijo, da uporablja medicina za podaljšanje njihovih življenj, zapletena in draga medicinska sredstva (sodišče je dokument potrdilo kot veljaven, v vseh primerih, tudi če pomeni prenehanje človekovega življenja).

Thomas Szasz utemeljuje potrebo po Psihiatričnem testamentu v opravičevanjih azilarne, "prisilne" psihiatrije (Zwangspanychiatrie) same, ko ločuje ljudi od vsakdanjih socialnih prostorov. Prvo opravičilo za prisilne hospitalizacije je prepričanje o obstoju duševnih bolezni, ki napadajo človeka tako kot vse druge telesne bolezni in ki potrebujejo medikamentno zdravljenje. Za Szasza je duševna bolezen metafora in mit, sam pojem pa le etiketa, ki se pripenja na nezaželeno in motečo obnašanja in delovanja. Njegov sklep, ki ga zapiše že leta 1963 v delu *Pravo, svoboda in psihiatrija* (*Law, Liberty and Psychiatry*, New York) in ga v Psihiatričnem testamentu še enkrat ponovi je, da obravnavanje duševne bolezni ne more obstajati, če bolezen sama ne obstaja.

Drugo opravičilo azilarne psihiatrije je skrito v sintagmi "nevaren/nevarna samemu/sami sebi", ki naj označi stanje duševne bolezni v katerem ljudje stradajo, se pohablajo ali celo usmrtiljo. V tem primeru prevzame psihiatrija nase odločitve, ki naj bi bile za pacienta/pacientko "najboljše" in tako ščitijo ljudi "pred njimi samimi". Ugovor Thomasa Szasza temelji na deklarativni, temeljni pravici posameznika in posameznice v svobodni družbi, da sam/a odloča o lastnem telesu in osebnosti, ne da bi bilo mogoče postaviti mejo, ko človek začneja škodovati samemu sebi.

Tretje opravičilo azilarne psihiatrije je povezano s predstavo o divjih norcih, ki so "nevarnih za druge", in jih je zato treba zapreti in pred njimi zaščititi vso družbo. Temu psihiatričnemu argumentu postavlja Szasz nasproti pravico odločanja o svojem življenju in svoji osebnosti, ki je tudi v tem, da čovek "vzame nase" pravico, da je nevaren sebi in drugim. Dolžnost države pa je, da ljudi, ki ogrožajo življenje, svobodo in lastnino drugih, preganja in pravno kaznuje.

Po vsem tem, je torej upravičena njegova primerjava med psihiatrom, ki je prepričan, da si ga "psihotik" želi, da hoče biti interniran in proti svoji volji obravnavan s psihiatričnimi sredstvi ter duhovnikom, ki

prav tako globoko veruje v to, da si človek na smrtni postelji želi religiozne obravnave in duhovnikovo spremstvo.

Psihiatrični testament naj bi dosegel torej dvoje: prvič, varoval naj bi potencialne paciente in pacientke pred nezaželenimi psihiatričnimi sredstvi in postopki ter drugič, varoval naj bi tudi tiste terapevte in psihiatre, ki hočejo uporabljati druge metode (psihoterapijo), pa se bojijo morebitnih negativnih posledic in zato pristanejo na tradicionalne oblike psihiatrične pomoči. Szasz opozarja, da tudi mnogi psihiatri pogosto obtičijo v situaciji, ki jo imenuje "catch-22", kjer so, karkoli že storijo, obtoženi napake (bodisi če pacienta/pacientko zaprejo in prisilno obravnavajo bodisi da tega ne storijo).

Psihiatrični testament naj bi v tem smislu predstavljal pogodbo med potencialnimi psihiatričnimi pacienti/pacientkami in njihovimi potencialnimi psihiatri. Prve naj bi ščitil pred prisilnimi sredstvi in zane-marjanjem, druge pa pred obtožbami nepravilne obravnave in nestrokovnosti.

Za tiste, ki se odločijo (aktivno ali pasivno) za tradicionalna psihiatrična sredstva, ne prinaša psihiatrični testament ničesar novega. Za tiste pa, ki takšna sredstva odklanjajo, prinaša pravico, da jih "pustijo pri miru". Psihiatom naj bi psihiatrični testament pomenil tudi spodbudo za iskanje novih poti pri problemih in trpljenju, ki so danes označeni kot duševna bolezen.